

SCHERZO CAPRICCIOSO – DVOŘÁK IN LOVE

Lubomír Dorůžka (Praha)

Škvoreckého román o Antonínu Dvořákovi byl pro čtenáře i kritiku značným překvapením: autor, který až dosud téměř soustavně čerpal z osobní zkušenosti a zážitků, se tu najednou obrátil k látce historické.

Dílo vyšlo nejprve česky roku 1984 v nakladatelství manželů Škvoreckých v Torontu s původním titulem *Scherzo capriccioso*. Kanadská, americká a anglická vydání z roku 1986 nahradila původní název titulem *Dvořák in Love*, který považovala za atraktivnější. Další vydání v těchto zemích následovala v letech 1987, 1988 a 1991, k nim se připojila i pozdější vydání v Holandsku a v Chorvatsku. Z archivu Literární akademie jsem měl k dispozici přes šedesát recenzí, které byly v průběhu necelého roku – od prosince 1986 do podzimu 1987 – otištěny v Kanadě, ve Spojených státech a v Anglii. Už toto číslo naznačuje, jakému zájmu se Škvoreckého dílo těší u anglicky mluvících čtenářů.

Recenzentům se nabízelo zejména srovnání s románem *Příběh inženýra lidských duší*, který měl za sebou tehdy po dvou vydáních v Kanadě, Spojených státech a v Anglii z let 1984 až 1986. V Kanadě získala tato kniha prestižní cenu kanadského guvernéra. Kanadský Hamilton Spectator 17. 5. 1987 napsal: „Bylo by těžké, řekl by si člověk, přijít po literární ceně kanadského guvernéra s knížkou podobné hodnoty. Možná to těžké bylo, ale Josef Škvorecký toho stejně dosáhl. Dvořák in Love, lehoučký sen, je rozkošná knížka, stejně zdařilá jako *Příběh inženýra lidských duší*... Je to virtuózní kousek mistra literatury.“

Nechyběly ovšem ani názory opačné, občas založené i na frapantním nedorozumění. Tak Kendall Mitchell v populárněji zaměřených Chicago Sun Times označil záměrnou slovní hříčku, v níž mladá Čechoameričanka si název tóniny G Dur - G major vykládá jako lidové oslovení Jeminánku, pane major! za překladatelovu chybu, kterou měl Škvorecký opravit, a shrnuje: „Toto nesouvislé a syntetické dílo nemůže nikomu sloužit ke cti.“

Největší potíže působila recenzentům konstrukce knihy s řadou mluvčích. Ti nejsou hlavními postavami příběhu, ale osvětlují Dvořáka svými pohledy tak, jak se jim za jeho amerického pobytu jevil. To bylo autorovým hlavním záměrem: nepokoušet se vstupovat do skladatelových myšlenek a pocitů, ale zaznamenávat jeho počínání v novém a pro něho překvapujícím prostředí pohledy různých pozorovatelů.

Jejich postavy však ožily natolik, že se recenzenti začali dožadovat i jejich rozvinutí a dotažení. Jonathan Keates v anglickém Observeru to vidí takto: „Bohužel, Škvorecký ztrácí kontrolu nad svým materiálem. Je tu příliš mnoho postav a vztahů, které vás trápí tím, že by se z nich dalo vytěžít daleko více v soustředěnějších studiích... takže vás popuzuje pocit brilantního mrhání materiálem.“ A W. L. Webb v britském Guardianu poukazuje na to, co je zřejmě zdrojem všech těchto kritických soudů: „Musíte se soustředit, neboť každá z 26 hustě zalidněných kapitol je vyprávěna z jiného stanoviska a je plná pohledů nazpět, informací, symbolů a témat, která jsou rozvíjena, obracena na ruby, a rekapitulována.“

Strukturu románu přirovnávají recenze často ke stavbě hudebního díla. Říká to i časopis Van Sun: „V jistém smyslu má román Josefa Škvoreckého něco z prvků nového koncertu. Náhlé změny místa a času působí zpočátku nesouvisle a hlasy podivných postav, které do příběhu vstupují a zase ho opouštějí, vám připadají bez souvislosti. Ale brzy, když si dáte práci, vaše ucho se naladí na vzrušující, byť nepravidelné tempo Škvoreckého příběhu a celek splývá do

vzrušujícího tvaru excentrické krásy. (...) Je to tragikomedie prodchnutá hudbou a uměním, tak jak to odpovídá stejnému nadání ústřední postavy této knihy.“

Pozornější recenzenti se však vedle konstrukce knihy snaží postihnout i její hlavní záměr. Anglický titul *Dvořák in Love*, tedy Zamilovaný Dvořák, dává podnět k parafrázím typu Dvořák zamilovaný do Ameriky, Škvorecký zamilovaný do Dvořáka. A tady už recenze objevují, že ani v historickém tématu a prostředí nemusí autor rezignovat na své vlastní zkušenosti, zážitky a pocity. James Marcus v americkém *The Nation* to postihuje takto: „Scénář, předvádějící českého skladatele procházejícího se po ulicích Manhattanu roku 1892, okouzleného ragtimem a nádražím Penn, nám může připadat nepravděpodobný, ale pro Škvoreckého, který z Československa do Kanady emigroval po sovětské invazi roku 1968, je nepochybně smutně známý. Dvořák se po dvou letech vrátil domů. Ale Škvorecký z jeho návštěvy vytěží překypující chorál hlasů: panoramatický, lyrický, vášnivý a rozverný... Román předvádí báječný druh vypravěčské demokracie (...) Škvorecký nám dal laskavé a humánní dílo, které dává každému hlasu možnost promluvit.“

Podobné téma rozvíjí i recenze *The Varsity*, časopisu torontské univerzity: „Když Josef Škvorecký, český romanopisec a disident, který dnes žije v Torontu, píše o Americe, jejím jazzu, a jejích otevřených prostorách, může to vadit těm, kteří vidí problémy a známky rozkladu v našich společenstvích v posmutnělém pohledu Francise Scotta Fitzgeralda (v závěru jeho *Velkého Gatsbyho*). Ale ať už se dívá očima českého jazzového fanouška, který načerno swinguje v Čechách okupovaných nacisty nebo komunisty, nebo zrakem imigranta-profesora, přednášejícího o literatuře zmateným, ale chytrým vážným Kanadánům na univerzitě na okraji Toronta, Škvorecký se na tento Nový svět dívá s nezvyklým nadšením. Ať už vám to vadí nebo ne, musíte poslouchat. Protože Škvorecký vidí náš světadíl s takovým stupněm senzitivity a elánu, jaký mnozí z nás ztratili. Je to pozoruhodný úspěch. Podložen obsáhlým studiem, román se opírá o známá fakta z Dvořákova života a rozvíjí je Škvoreckého typickými kolážovými stříhy a postřehy. Tvrdošíjně vzdoruje pokušení proniknout do Dvořákovy mysli, Škvorecký ukazuje, že zná hranice krásné literatury. Dvořákovu hudbu, její hluboké účinky pramenící z prostých záměrů, nekazí žádné pokusy vysvětlovat ji. (...) *Dvořák in Love*, jako většina Škvoreckého prací, ukazuje, jak otevřené vnímání, které si udrží schopnost žasnout, může najít štěstí a vytvářet velké krásné věci.“

Nejúplnější shrnutí podává patrně Terrence Rafferty v časopisu *Voice*: „Román vyvolává historii s téměř hravou snadností, tak jako hudba se záhadně může proměnit ve vzpomínky a potom ve sny s otevřenými očima, příběhy představované tak živě, že si zcela podrobí naši víru. Podtitulek knihy zní „Veselý sen“, ne „Z Nového světa“ nebo něco podobně velkolepého a vznešeného – scherzo a nikoliv symfonie, skladba s jemnou, neúžitkovou strukturou devatenáctého století, ne solidní architektura katedrál a vznešených domů. (...) Ale časy mohou lákat jako bludičky do pavoučích sítí. Autor sám konec konců vyrůstal v malém českém městě a snil o sobě jako o černém saxofonistovi, chicagském jazzmanovi. Má taková empatie skutečně nějaký význam (vycházející, dejme tomu, ze společných znaků odporu proti útlaku), nebo je dětská a marná, směšně povrchní? Krása Škvoreckého pohledu spočívá v tom, že to vidí oběma způsoby: jsou pravdy, které začínají jako žerty, a žerty, které začínají jako pravdy. Hlubokým tónem všech jeho děl je palčivá dvojznačnost jejich původu. Slyšíme to i v rozvernosti této knihy. Její poskakující, hravý operetní styl ztělesňuje jistou ironickou rezignaci před tíhou pravdy, ať už jde o portrét Dvořáka nebo o skrytý autoportrét jeho v exilu snícího životopisce. (...) Škvorecký nás vyzývá, abychom k tomuto scherzu přidali ještě další tóny a vzdali se dětskému potěšení z hudby zážitků, hře, která nevyklučuje hlubší smysl, ale také na něm není závislá. Tento báječný

román v nás vzbuzuje – stejně jako musel vzbudit ve svém autorovi – pocit bytí, jehož lehkost je zcela snesitelná.“

Tolik tedy anglicky psané recenze k literární stránce Škvoreckého románu o Dvořákově. Vedle takového hodnocení se tu ovšem otvírá i další problematika: pohled muzikologický. Některé recenze obsahují i tento rozměr. Vyhraněnou verzi takového pohledu přináší nepodepsaná recenze v BC Opera Club Ensemble: „Tato kniha je především román, který se pokouší zachytit setkání Dvořákovy slovenské (v originále Slovac) hudby s americkými spirituály. Osobně mi vadí především to, že ačkoliv kniha čerpá z některých autentických pramenů, Dvořáka popisuje především způsoby krásné literatury a zcela opomíjí hodnocení nebo rozbor hudby, o kterou zde jde.“

Takový přístup byl ovšem právě hlavním Škvoreckého úmyslem. Muzikologickou pozornost však vyprovokoval tak, že to rovněž přineslo své plody. Na počátku tohoto století vyšly už ve Spojených státech dvě knihy, které na Škvoreckého východisko navázaly a rozvinuly je dál. Dirigent Maurice Peress v knize *Dvořák to Duke Ellington* (vyšlo 2004) sleduje stopy Škvoreckým zdůrazňované dvořákovské koncepce americké hudby od Dvořákových přímých žáků přes George Gershwinu, Leonarda Bernsteina, George Antheila až k Duku Ellingtonovi. Muzikolog Michael B. Beckerman v knize *New Worlds of Dvořák*, vydané roku 2003, pokračuje způsobem, který Škvorecký tak objeveně zahájil. Sleduje totiž detailně i další vlivy, jimž byl Dvořák v Americe vystaven, a objevuje přitom prameny, které Škvorecký ještě neznal. Obě knihy se na Škvoreckého román odvolávají a citují z něho, Beckerman přitom poznamenává, že je to „báječná knížka“.

České komentáře jsou pochopitelně mnohem méně četné: srovnání s počtem recenzí anglicky psaných ukazuje rozdíl v rozsahu pozornosti, jakou světovým autorům může věnovat svět daleko rozsáhlejší, než je jejich rodná země. Zůstanu tedy jen u pohledů muzikantských. V interním okruhu našich dvořákovců nevyvolala kniha po svém českém vydání přílišné nadšení. Neodpovídala apoteóze Dvořáka nejenom jako velkého skladatele, ale ani jako génia zbaveného jakýchkoliv lidských slabůstek. Ponechávala přitom stranou okolnost, že Škvorecký poprvé poukázal na Dvořákovo střetnutí s prostředím pro něho zcela novým, plným protikladů a gigantománie, ale také nových a ve světovém prostředí neznámých podnětů. Této stránky si zatím naše domácí dvořákovského bádání vůbec nevšímal. Není také divu, neboť k takovým informacím mělo pramalý přístup. Proto je jistě pozoruhodné, jestliže Rudolf Pečman osvěžil roku 1992 Škvoreckého textem svou muzikologickou práci, kterou vydala Masarykova univerzita v Brně. Autora však možná ještě více potěšila stať skladatele Jana Klusáka, otištěná v Literárních novinách roku 1992 pod výmluvným názvem *Jak by skladatel chtěl, aby se o něm v životopisech psalo*. Závěrečná věta zní: „Bylo by pěkné, kdyby měl dnešní skladatel za sto let nějakého svého Škvoreckého.“¹ Z muzikantského hlediska je to jistě to nejlepší ocenění.

Poznámka

1, *Literární noviny* 3, 1992, č. 3, 23. - 29. 1., s. 4